Sotsiaalmaksuseaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

Eelnõu eesmärk on taastada riigi poolt tagatud ravikindlustus neile lapsi kasvatavatele ülalpeetavatele abikaasadele ja registreeritud elukaaslastele, kelle eest riik maksis sotsiaalmaksu kuni 2025. aasta 31. detsembrini kehtinud korra alusel. Eelnõuga taastatakse varasem õigus samas sisulises ulatuses, laiendamata õigustatud isikute ringi.

Alates 2026. aasta 1. jaanuarist riik enam nimetatud alusel sotsiaalmaksu ei maksa. Muudatusest mõjutatud isikutel, kellel puudub muu ravikindlustuse alus, tuleb kindlustuskaitse saamiseks leida muu alus või sõlmida vabatahtlik ravikindlustusleping. Eelnõuga taastatakse võimalus saada ravikindlustus laste kasvatamisega seotud erijuhul.

1.2. Märkused

Eelnõu koostamisel on lähtutud sotsiaalmaksuseaduse (edaspidi SMS) redaktsioonist RT I, 16.10.2026, 14 ning arvestatud 2027. aasta 1. jaanuaril jõustuva muutmise seadusega (RT I, 03.06.2026, 2), mis ei muuda käesoleva eelnõu reguleerimisalasse kuuluvaid sätteid. Eelnõu ei ole Euroopa Liidu õigusakti ülevõtmise eelnõu. Seaduse vastuvõtmiseks on vajalik Riigikogu poolthäälte enamus.

Eelnõu on iseseisev seaduseelnõu. Selle seos muude menetluses olevate eelnõude ja riigieelarvega täpsustatakse algatamisel. Eraldi väljatöötamiskavatsust ei ole koostatud, sest kavandatakse varem kehtinud piiritletud regulatsiooni taastamist.

2. Seaduse eesmärk

Perehüvitiste seaduse ja teiste seaduste muutmise seadusega (RT I, 12.12.2024, 2) tunnistati SMS § 6 lõike 1 punkt 8 alates 2026. aasta 1. jaanuarist kehtetuks ning eemaldati sellega seotud viited. Sotsiaalkindlustusameti andmetel lõppes senisel alusel tagatud kindlustuskaitse hiljemalt 31. jaanuaril 2026. [1, 2]

Laste kodus kasvatamine võib piirata vanema võimalust teenida töist tulu. Ravikindlustuse puudumine suurendab pere majanduslikke ja terviseriske. Eelnõu eesmärk on toetada pere võimalust korraldada laste kasvatamist viisil, mille puhul ühe täiskasvanu pühendumine laste eest hoolitsemisele ei jäta teda ravikindlustuseta. Taastatav õigus lähtub samadest tingimustest, mis kehtisid enne 2026. aastat.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Eelnõu koosneb kahest paragrahvist. Paragrahviga 1 muudetakse SMS-i neljas punktis ning paragrahviga 2 sätestatakse seaduse jõustumise aeg.

Eelnõu § 1 punktiga 1 täiendatakse SMS § 6 lõiget 1 punktiga 16, mis taastab enne 2026. aasta 1. jaanuari kehtinud punkti 8 sisu. Riik maksab sotsiaalmaksu ravikindlustuse seaduses loetletud kindlustatud isiku ülalpeetava abikaasa või registreeritud elukaaslase eest, kes kasvatab vähemalt ühte alla kaheksa-aastast last, kaheksa-aastast last kuni esimese klassi lõpetamiseni või vähemalt kolme alla 16-aastast last. Säilib tingimus, et isiku ega tema abikaasa või registreeritud elukaaslase eest ei maksta riigi poolt sotsiaalmaksu SMS § 6 lõike 1 punkti 1 või 1^1 alusel.

Uue punkti alusel sotsiaalmaksu maksmine annab ravikindlustuse seaduse § 5 lõike 2 punkti 3 kohaselt ravikindlustuse aluse. Uus säte lisatakse punktina 16, sest Riigikogus menetletavate eelnõude normitehnika eeskirja § 37 lõike 1 kohaselt ei anta uuele struktuuriosale varem kehtetuks tunnistatud struktuuriosa numbrit. [3, 4]

Eelnõu § 1 punktiga 2 täiendatakse SMS § 6 lõikes 3^2 sisalduvat viidet, laiendades ühekordse sotsiaalmaksu maksmise põhimõtet ka punktile 16. Kui isik vastab samal ajal mitmele sättes nimetatud tingimusele, makstakse tema eest sotsiaalmaksu üks kord. Muudatus väldib sama isiku eest mitmekordset riigipoolset maksmist ega muuda teiste erijuhtude regulatsiooni.

Eelnõu § 1 punktiga 3 taastatakse SMS § 6 lõikes 3^3 varem kehtinud laste kasvatamisega seotud sotsiaalmaksu maksmise aluste eelisjärjekord. Sotsiaalmaksu makstakse ainult ühe last või lapsi kasvatava isiku eest, kohaldades esmalt lõike 1 punkte 1, 1^1 ja 10 ning seejärel punkti 16. Nii säilib varasema korra põhimõte, et sama laste kasvatamisega seotud alust ei kasutata mitme isiku eest riigipoolse sotsiaalmaksu tasumiseks.

Eelnõu § 1 punktiga 4 täiendatakse SMS § 7 lõiget 3. Punkti 16 alusel makstavale sotsiaalmaksule kohaldatakse 13-protsendilist määra, nagu enne 2026. aastat punkti 8 alusel. Sellega rahastatakse ravikindlustust, mitte pensionikindlustust. Ilma viite täiendamiseta rakenduks üldine 33-protsendiline sotsiaalmaksumäär.

Eelnõu §-ga 2 sätestatakse jõustumine 2027. aasta 1. juulil, et anda asutustele aega rakendusakti, infosüsteemide ja eelarve kohandamiseks. Seadusel ei ole tagasiulatuvat mõju.

Eelnõu säilitab abikaasade ja registreeritud elukaaslaste võrdse kohtlemise. Riigikohtu 18. detsembri 2019. aasta otsuses nr 5-19-42 käsitleti varasema punkti 8 põhiseaduspärasust ning tunnistati see osaliselt kehtetuks registreeritud elukaaslase välistamise tõttu. Taastatav sõnastus hõlmab mõlemat. [5]

4. Eelnõu terminoloogia

Eelnõuga ei võeta kasutusele uusi termineid. Kasutatakse sotsiaalmaksuseaduses, ravikindlustuse seaduses ning varasemas regulatsioonis kasutatud mõisteid.

5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõu ei ole seotud Euroopa Liidu õigusakti ülevõtmisega. Piiriülestes olukordades kohaldatakse jätkuvalt Euroopa Liidu sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimise reegleid, sealhulgas määrust (EÜ) nr 883/2004. Eelnõuga ei muudeta kohaldatava riigi õiguse kindlaksmääramise põhimõtteid.

6. Seaduse mõjud

Eelnõul on eelkõige sotsiaalne ja majanduslik mõju. Sihtrühm on varasemale regulatsioonile vastavad lapsi kasvatavad ülalpeetavad abikaasad ja registreeritud elukaaslased, eelkõige need, kellel puudub muu kindlustusalus. 2024. aasta muudatuse ettevalmistamisel oli Tervisekassa andmetel selle alusel kindlustatud 1051 isikut. Tegemist on ajaloolise näitajaga, mitte 2027. aasta prognoosiga. [6]

Ravikindlustuse taastamine vähendab sihtrühma vajadust katta ravikulusid või vabatahtliku ravikindlustuse makseid pere eelarvest ning aitab tagada juurdepääsu ravikindlustusega kaetud teenustele. Positiivne mõju võib ulatuda ka laste ja teiste pereliikmeteni.

Võimalik mõju tööturule on erinev: 2024. aasta muudatuse eesmärk oli suurendada vanemate tööhõivet, taastatud kindlustus võib vähendada rahalist survet tööle asumiseks või töötuna registreerimiseks. Mõju tegelik ulatus sõltub perede valikutest. Muudatus ei takista tööle asumist ega muuda muid ravikindlustuse aluseid. [6]

Sotsiaalkindlustusameti, Tervisekassa ning Maksu- ja Tolliameti töökoormus võib suureneda taotluste menetlemise ja andmevahetuse taastamise tõttu. Täpne mõju vajab asutuste hinnangut. Olulist otsest mõju keskkonnale, riigi julgeolekule ega regionaalarengule ei ole ette näha.

7. Seaduse rakendamisega seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ja tulud

Riigieelarvest tuleb ette näha vahendid taastatud alusel makstavaks sotsiaalmaksuks. SMS § 6 lõike 2 ja § 7 lõike 3 kohaselt arvestatakse maksu SMS §-s 2^1 sätestatud kuumääralt 13-protsendilise määraga. Kuumäär kehtestatakse riigieelarvega.

Näiteks kui 2027. aasta kuumäär on 946 eurot ja kogu aasta jooksul makstakse maksu 1051 isiku eest, oleks ühe isiku maks 122,98 eurot kuus. Aastane brutokulu oleks ligikaudu 1,55 miljonit eurot ning kuue kuu kulu 0,78 miljonit eurot. See on näitlik arvutus, mitte eelarveprognoos. [6, 7]

Arvutus ei sisalda infosüsteemide kohandamise ega taotluste menetlemise kulusid, samuti ei arvesta see teiste kindlustusaluste muutumisest tulenevaid sääste ja Tervisekassa tervishoiuteenuste kulusid. Riigieelarve kogumõju ei võrdu üksnes riigi sotsiaalmaksu ülekandega Tervisekassale. Täpne kuluprognoos tuleb enne eelnõu vastuvõtmist koostada ajakohaste andmete alusel.

Kavandatav katteallikas on riigieelarve üldised tulud; vajalikud täiendavad vahendid tuleb planeerida Sotsiaalministeeriumi valitsemisala eelarvesse. Konkreetne eelarveline kate ja rakenduskulud ei ole käesoleva kavandi koostamisel kinnitatud. Kohaliku omavalitsuse üksustele eelnõuga uusi ülesandeid ega otseseid kulukohustusi ei panda.

8. Rakendusaktid

Eelnõu rakendamiseks tuleb muuta rahandusministri 31. detsembri 2003. aasta määrust nr 113 „Sotsiaalmaksu maksmise kord erijuhtudel" (RT I, 09.12.2025, 4). SMS § 6 lõike 4 volitusnorm jääb kehtima. Määruses tuleb taastada Sotsiaalkindlustusameti ülesanne, taotluse esitamise ja tõendamise kord, maksmise kohustuse tekkimise ja lõppemise tingimused ning asjaomane deklaratsiooni- ja andmevahetuskord, viidates uuele punktile 16. [8]

Rakendusakti muudatus tuleb jõustada koos seadusega. Rakendusmääruse täpne eelnõu ja infosüsteemide muudatuste vajadus tuleb kooskõlastada vastutavate asutustega.

9. Seaduse jõustumine

Seadus jõustub kavandatult 2027. aasta 1. juulil. Jõustumise aeg võimaldab ette valmistada rakendusakti, eelarve ja infosüsteemide muudatused. Kuupäeva tuleb menetluses vajaduse korral kohandada, arvestades maksukorralduse seaduse §-s 4^1 sätestatud üldist kuuekuulist jõustumistähtaega. Eelnõuga ei taastata kindlustuskaitset tagasiulatuvalt 2026. aasta eest.

Viidatud allikad

[1] Perehüvitiste seaduse ja teiste seaduste muutmise seadus, RT I, 12.12.2024, 2, § 5 ja § 9: https://www.riigiteataja.ee/akt/112122024002

[2] Sotsiaalkindlustusamet. Ravikindlustus: https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/ravikindlustus

[3] Sotsiaalmaksuseadus, RT I, 16.10.2026, 14; ravikindlustuse seadus, § 5 ja § 7: https://www.riigiteataja.ee/akt/RaKS

[4] Riigikogus menetletavate eelnõude normitehnika eeskiri, § 37 ja § 40 (Riigikogu juhatuse 27.12.2011 otsus nr 136).

[5] Riigikohtu otsus 18.12.2019, 5-19-42: https://www.riigiteataja.ee/akt/119122019027

[6] Vabariigi Valitsuse 2024. aasta teade „Valitsus langetab vanemahüvitise ülempiiri ja kehtestab lae haigushüvitistele"; eelnõu 507 SE menetlusmaterjalid.

[7] Maksu- ja Tolliamet. Maksumäärad (2026. aasta 1. aprillist töötasu alammäär 946 eurot): https://emta.ee/ariklient/maksud-ja-tasumine/tulumaks-ja-sotsiaalmaks/maksumaarad

[8] Sotsiaalmaksu maksmise kord erijuhtudel: https://www.riigiteataja.ee/akt/109122025004

Lauri Hussar
Riigikogu esimees

Tallinn, ~~27.11.2027~~

Algatab Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon

Martin Helme
Fraktsiooni esimees

24.11.2026